

URTX

U N MOLÍ FARINER

DEL SEGLE XV, JUNEDA SENYORIU

DELS CARDONA

Josep Segura i Garsaball

UN MOLÍ FARINER DEL SEGLE XV, JUNEDA SENYORIU DELS CARDONA

Josep Segura i Garsaball
Historiador.
Restaurador de Béns mobles

1. SITUACIÓ GEOGRÀFICA - DESCRIPCIÓ

El terme municipal de Juneda, de 47,30 Km quadrats, es troba al sector septentrional de la comarca de les Garrigues, al límit amb el Segrià, a la zona de contacte entre un paisatge encara urgellés, regat pel canal d'Urgell, i la plataforma garriguenca al sud.

Comprèn la vila de Juneda, cap del municipi i centre d'una antiga baronia, el poble agregat de Miravall, el mas l'Aranyó i algunes antigues quadres o termes com Vinferri, el Vaquer, Bertran, el Canyís, Pinell, la Manresana, i el despoblat de Jovals. Limita amb els termes garriguenca de Torregrossa, Puiggrós, Les Borges, Cervià de les Garrigues, Castellans i amb el segrianenc de Puigverd de Lleida.

La major part del terme és ocupada per terres planeres regades des del segle XIX pel canal d'Urgell. Aquesta important xarxa hidràulica es completa amb el torrent de la Femosa, que travessa el terme de Llevant a Ponent, entre el canal secundari i el canal d'Urgell, pel sud de la vila i recull les migrades pluges i les aigües residuals dels regadius vers el Segre.

Vista de la partida la quadra, al fons la Femosa

Foto J. Segura

1.1 El Torrent de la Femosa. Generalitats

Pròpiament només existeix un riu, el Set, que juntament amb una sèrie de petits barrancs o torrents (la Femosa, Vallmajor) formen el conjunt dels cursos d'aigua de la comarca. La Femosa, en concret, s'encarrega del drenatge de la part nord de la comarca. Si bé no té, a nivell geogràfic i popular, la categoria de riu, disposa d'una major superfície de conca i d'una longitud respectable, uns 45 km, els quals abasten els municipis de L'Espluga Calva, els Omellons, la Floresta, les Borges Blanques, Juneda, Puigverd de Lleida, Artesa de Lleida i Lleida.

1.2 Aprofitaments històrics de l'aigua

Des d'antic ja tenim constància de l'aprofitament de les aigües de la Femosa per tres funcions: aigua per ús domèstic, aigua com a força motriu per moldre molins fariners i aigua per reg.

Aigua per ús domèstic:

A Vinaixa, en determinades èpoques de l'any, la Femosa encara subministra aigua a la xarxa pública. Hi ha també nombrosos pous sobre el curs del riu. A la Floresta, hi ha pous i una gran cisterna soterrada en mina, per captar aigua de la Femosa. A Juneda, tot i tenir només constància pretèrita i documental de basses, existeix encara el carrer la Font que menava cap a la Femosa.

Aigua com a força motriu:

Bàsicament per moldre farina. Són importants els antics molins que encara resten, així com les sèquies que servien per abastir-los d'aigua. Cal destacar com a un dels més ben conservats el molí la Bardissa, restaurat pels seus propietaris i documentat ja al segle XV. Com explicarem més endavant, és el molí

més primitiu de l'antiga Senyoria o Baronia dels Cardona, situat entre Juneda i les Borges. També mencionar el molí de Baix a Juneda i el molí del Massot entre Juneda i Puigverd, documentat al segle XVIII.

Aigua de reg:

Aquesta utilització de l'aigua per regar ha provocat en tot el curs mig i baix la construcció de "peixeres" o "recloses" per elevar el nivell d'aigua i també, la construcció de sèquies. Aquestes sèquies, en molts casos, foren bastides per a portar aigua als molins fariners tal com indiquen alguns noms: sèquia molinal del Paco, molinal de la Bardissa, molinal del Massot...

2. JUNEDA: BARONIA DELS CARDONA

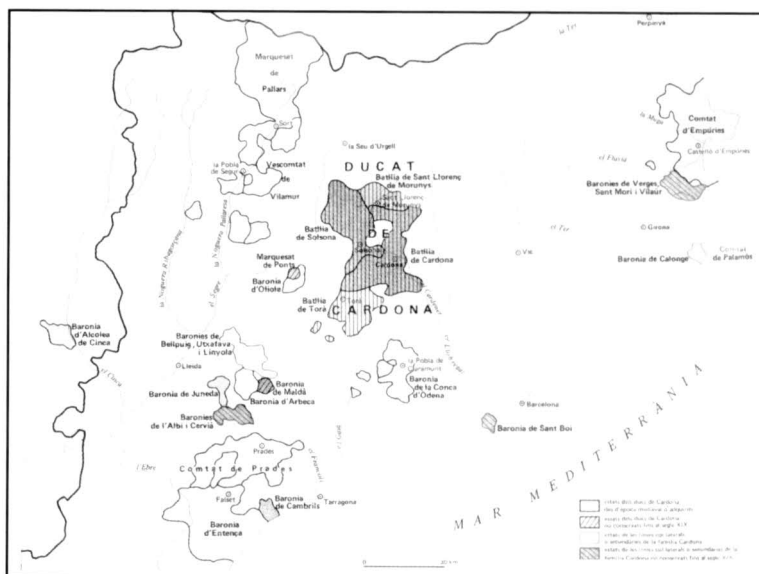
2.1 Referents històrics

La vila té un origen romà, però Joan Corominas el considera d'origen àrab. De fet, però, el nom apareix per primera vegada (Juneta) en els Termini Antiqui Ilerde, que definien l'any 1149 els límits del regne almoràvit de Lleida. De l'època de dominació àrab, han restat a més, els topònims de Vinferri i el Canyís.

El fundador de la Baronia de Juneda i, alhora, repobrador de les Garrigues, fou Guillem III de Cervera, de la línia dita de Juneda, Castellans i Gebut, parent de Ramon Berenguer IV i Castlà de Lleida. Els cavallers que l'acompanyaren en la conquesta del Segrià foren els colonitzadors del territori i alguns dels seus noms han persistit en la toponímia del terme (Miravall, l'Aranyó, Bertran i Pinell).

Guillem IV de Cervera, dit el monjo, es casà el 1212 amb Elvira de Subirats, vídua del comte Ermengol VIII d'Urgell i mare de la comtessa Aurenbiaix; participà en la batalla de las Navas de Tolosa i els darrers anys fou monjo a Poblet (la crònica del rei Jaume diu que "era hom antic e dels pus sabis homes d'Espanya"). Un descendent seu, Guillem VI de Cervera, senyor de Juneda i de Castellans, morí sense fills i la Baronia passà el 1318 a Sibila, muller de Pere VII de Vilamur, fill dels vescomtes de Vilamur, senyors de la Pobla de Segur. Heretà el vescomtat i Juneda, el seu nebot Ramon d'Anglesola, baró de Bellpuig (1381) i, en morí aquest (1386), el vescomtat i Juneda passaren al comte Hug II de Cardona.

La senyoria continuà en mans dels comtes de Cardona i vescomtes de Vilamur, i així, al començament del segle XV, la vila es posà al

Mapa dels Cardona

costat de la candidatura al tron de Catalunya-Aragó de Jaume III d'Urgell, el qual obrí les portes el 1413, dins la línia del Bisbe de Lleida, Pere de Cardona, partidari del Dissortat. Ja en la guerra de Joan II, la presa de Juneda, amb Arbeca, i les Borges, pel mestre de Calatrava (1462- 1464) feu que el comte de Cardona es posés al costat de Joan II.

El Senyoriu o Baronia de Juneda es mantingué dins el domini de la casa dels Cardona (Ducs des de 1491) fins a l'extinció de les Senyories al segle XIX.

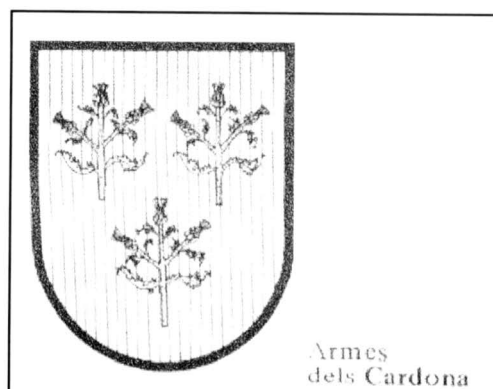
2.2 Els senyors de Juneda, Comtes - Ducs de Cardona. Membres destacats.

Hug de Cardona (1320? - Cardona 1400). Vescomte de Cardona, primer Comte de Cardona (Hug II de Cardona), era fill d'Hug I de Cardona i de Beatriu d'Anglesola, acompanyà a Pere III, rei de la Corona d'Aragó a Mor Verde, defensà la Cerdanya contra Jaume III de Mallorca.

El 1375, el rei Pere III l'elevà a la categoria de Comte. Engrandir el seu patrimoni gràcies al seu oncle matern, Ramon d'Anglesola, amb el vescomtat de Vilamur, 1381, i les Baronies de Bellpuig i de Juneda, 1386. El 1392 fou investit Almirall de la Corona Catalano-Aragonesa.

Joan Ramon Folch de Cardona (1418 - 1486). Ramon Folch III de Cardona, IV comte de Cardona, VI comte de Prades,

Escut dels Cardona

Façana principal,
durant les obres
de restauració

vescomte de Vilamur per renúncia dels seus pares, baró d'Entença, almirall d'Aragó i capità general de Catalunya, senyor de la Baronia de Juneda, entre d'altres. Era fill de Ramon Folch II i de Joana de Prades, com a capità general dels exèrcits reialistes, fou la màxima autoritat de la guerra civil, home de confiança del nou rei Ferran II, el qual acompanyà uns quants anys per Castella.

Hem de recordar i tenir present que la residència predilecta dels Cardona era la veïna vila d'Arbeca, on hi tenien el sumptuós castell, el mateix Ramon Folch III ja hi feu obres importants, l'any 1475, però l'impuls definitiu el donà el primer duc de Cardona Ramon Folch IV casat amb Aldança Enriquez (tia de Ferran II), al qual hom atribueix la construcció del castell Palau d'Arbeca, celebrat a l'època com el més bell de Catalunya. Veiem doncs, la relació estreta que tingueren cada vegada més, amb les seves possessions pròximes de Juneda i Arbeca.

Imatge des de un
altre angle,
la paret de la dreta
és l'ampliació de
mitjans del s. XVIII

Ferran de Cardona i Enriquez, dit també Ferran Joan Ramon Folch de Cardona i Enriquez (? - 1543 Barcelona). Segon duc de Cardona, Marqués de Pallars, comte de Prades, vescomte de Vilamur i senyor de la Baronia de Juneda entre d'altres senyorius. Gran conestable d'Aragó i Almirall, a la mort del seu pare, Ramon Folch IV, primer duc de Cardona, heretà el ducat, residí habitualment a Arbeca i Barcelona, i fou el personatge més influent de la noblesa catalana.

El 1519 rebé la insigna del Toisó d'Or en el capítol de la catedral de Barcelona, i el 1520 fou fet per Carles V gran d'Espanya de primera classe. Es casà amb Francisca Manrique de Lara, i casà les seves filles amb el duc de Sogorb i els comtes d'Aitona, d'Oliva i de Lerin. Fou enterrat en un sepulcre renaixentista al castell de Cardona, l'escriptor Víctor Hugo el convertí en protagonista de la seva novel·la Hernani.

Germans seus foren: Enric de Cardona, bisbe de Barcelona, Lluís de Cardona, també bisbe de Barcelona i president de la Generalitat, Pere de Cardona, governador general del principat, Teresa de Cardona, abadessa de Pedralbes; tots ells eren cosins germans del rei Ferran II el Catòlic per la branca maternal dels Enriquez, tia de Ferran II.

3. EL MOLÍ DE LA BARDISSA: "UN MOLÍ FARINER DEL SEGLE XV DINS LA BARONIA DELS CARDONA"

3.1 Introducció.

En aquest tercer punt, parlarem d'un molí fariner anomenat "molí la Bardissa" també conegut popularment com "molí del Pom". Segons documentació existent i estudiada es tracta per ara, del molí més primitiu dins el Senyoriu dels Cardona, ja que ens situem al segle XV. És en aquesta època que en tenim documentació escrita i detallada del seu terme. Aquest molí, de propietat privada, ha estat restaurat - consolidat, en diferents fases, per la família Segura - Garsaball. En les diferents obres s'han trobat fragments de ceràmica medieval de reflexos metàl·lics i blava, com també una pedra on hi ha esculpida l'heràldica dels tres cars, símbol de la casa ducal dels Cardona (malauradament aquesta troballa va ser sostreta en un furt). Hem de suposar doncs, que a part d'estar dins del senyoriu dels Cardona, aquest edifici formava part del patrimoni dels ducs. En aquesta època, els molins com també les millors terres, estaven en mans de la noblesa, que servien de recaptació per les seves arques.

També aquests molins, sovint, eren arrendats per un moliner, i fins i tot en el cas d'aquest, a la segona meitat del segle XVI, està en mans d'un particular d'Arbeca, home de confiança del duc de Cardona i més endavant, esdevindrà propietat dels jurats de l'ajuntament de Juneda, com queda reflectit en el document conservat. La prova més evident però, és la troballa sens dubte, de l'heràldica dels Cardona.

3.2 Síntesi del document

El document conservat data de l'any 1541, però es fa referència en el mateix, de les dates 1517 - 1538 - 1541. Està redactat al castell d'Arbeca en presència dels ducs.

Diu així:

"Sepan todos como yo Miguel Ferrer ,doctor en derecho oriundu de la villa de Arbeca y habitante en la misma por ahora, atendiendo que mi hermana la honorable Isabel, mujer de Montserate Vidal, huespedes de la ciudad de Lérida debe tener, por una parte cincuenta y tres libras en moneda de Barcelona procedentes de la herencia de los bienes de nuestro padre Andres Ferrer , que fue notario de la Villa de Arbeca, procedentes de la dote de Fernando Raimundo y Francisca Manriquez, conyúgues duques de Cardona, y que nuestro padre por su facultat y potestad dispuso en los capítulos matrimoniales de nuestro hermano Antonio Ferrer y de su mujer Juana ya difuntos... firmado por los duques, concedido ante el notario ya nombrado en el Castillo de la Villa de Arbeca el último día del mes de febrero del año 1538."

En una altra part del document referint - se ara al molí la Bardissa diu:

"yo dicho Miguel Ferrer por mi mismo y por todos mis herederos y sucesores os vendo y como causa de la venta os concedo a vosotros honorables Miguel Soriguier, Jacobo Lorens y Francisco Cornudella jurados en el año presente en la villa de Juneda y en nombre de toda la universidad citada y a quienes la villa y universidad quisiera a perpetuidad toda aquella cuadra que antiguamente solia llamarse vulgarmente el Vaquer , situada en el término de Juneda... con todos y cada una de sus tierras, culta y incultas, plantas, arboles frutales, y no frutales , viñas, olivares, bosques, ríos, fuentes, aguas, aqueductos... os vendo además a vosotros jurados.... todo aquel molino harinero llamado vulgarmente de la Bardisa, contiguo a la cuadra anteriormente descrita con todos sus casales, muelas, molinos, balsas, riegos, aguas, aqueductos, acequias, tres tajadores, adempius y aparejos y en general todas y cada uno de los derechos que a dicho molino y cuadra

**El Molí la Bardissa
des de el camí que
du a Juneda**

pertenecen y pertenecian cuando mi padre Andres Ferrer lo tenía y que ahora me pertenece a mi dicho Miguel Ferrer, vendedor de todo lo antedicho... según consta en instrumento público allí recibido y testificado por el venerable Francisco Font, presbítero y regente de la notaria pública de Juneda y por el rector de la misma que estuvieron presentes cuando fue hecho en la villa de Juneda el día veintitres del mes de noviembre de 1517."

"Yo Miguel Ferrer, hago esta venta y a causa de la misma os concedo a vosotros honorables jurados en vuestro propio nombre... el derecho, dominio y propiedad de lo que os vendo... es preciso que dicha universidad compradora y sus sucesores en esto... respondan y satisfagan y se sometan a ella y cumplan con todos y cada uno de los censos, tercias, laudemios y también con otros cualesquiera derechos de los que daban a mi padre y ami por razón de dicha cuadra y molino y de otros que a vos y a dicha universidad que como se ha dicho con el presente

**Façana principal
després de la seva
restauració**

Actual entrada principal.
Mitjans s. XVIII.

vendo... Confieso haber tenido y recibido ciento treinta libras, moneda de Barcelona... Hecho fue esto en la villa de Juneda, diócesis de Urgel, el día veinte del mes de enero del año de la nativada del señor de mil quinientos cuarenta y uno. Firma mía, Miguel Ferrer, vendedor predicho que esto alabo, concedo, firmo y juro.

Fueron testigos Juan Exut del lugar de Aspa y Felipe Ballester habitantes del lugar de Artesa.

Signo mío, Melchor de Camarasa, ciudadano de Barcelona, notario público por la apostólica y regia autoridad que en lo antedicho intervine, en nota simple esto que por otro hice escribir.

Andrea Ferrer, prebitero y beneficiado de la diócesis de Lérida como procurador de sus hermanos Isabel y Guillermo Ferrer, aprueba y confirma la venta hecha por su hermano Miguel a los jurados de la villa de Juneda en nombre de la universidad de la cuadra del

Façana primitiva del s. XVI, s'observa l'antiga porta tapiada

Vaquer y el molino de la Bardisa situados en el término de Juneda por precio de ciento treinta libras, moneda de Barcelona."

4.- CRÓNICA DEL HOLANDES ENRIC COCK

Esmentem també la crònica que féu aquest holandès l'any 1585 per terres catalanes essent notari apostòlic i "archero" de la guàrdia del cos reial, el qual acompanyà al rei Felip II per aquestes terres.

"Ocho de abril de 1585. A ocho de abril, después de almorzar, teniendo orden fuimos marchando hacia Poblet, donde su majestad había de estar la semana santa y tener su Pasqua. Habiendo caminado después de comer quatro leguas, venimos a un pueblo de doscientos vecinos que se llama las Borjas, habiendo primero pasado por Juneda, pueblezuelo que está en el camino no lexos de donde habíamos de pasar. Entre pueblo y pueblo había muchas acequias que regaban sus campos fértiles de trigo. En el susudicho pueblo quedamos tres dias dando verde a nuestros caballos porqué había allí falta de cebada."

5.- EL MONESTIR DE SCALA DEI INTERESSAT EN LES AIGÜES DE LA FEMOSA

Aquesta abundància d'aigua va promoure al segle XVIII un contenciós davant el tribunal de l'intendència entre les Borges i el reial monestir de scala dei, que pretenia l'aprofitament "integral" de les aigües dels barrancs de Castellots (La Floresta) i de la Femosa (Juneda), pel regadiu dels camps que dit monestir tenia en el primitiu latifundi de mas Roig a la vora de Castellans; recordem que en aquesta poble posseïen moltes propietats. Finalment s'arribà a un acord - conveni que diu: "facultat de valerse dit real monestir de la aigua de la font que naix en lo barranc o comarca, situat en lo terme de las Borjas o Castellot y de fer las minas, contraminas y altres conductes, no sols en dit barranc, sinó també en los barrancs de la Femosa y Figueral."

D'aquest projecte de portada d'aigües sent conserva tot l'expedient i els seus corresponents planells. El document data del 1767, aquest s'anomena: "plano de todos los terrenos en cuestión. Curso de la Femosa y parajes donde el real monasterio pretende hacer las minas, asi en la parte superior de la fuente de las Borjas como en la comarca de la Femosa con la individuación de todo lo que se comprende necesario".

L'autor és en Joan Soler i Faneca, arquitecte de Barcelona, el document procedeix de l'ar-

xiu de la Corona d'Aragó, el text conté una sèrie de números que es localitzen damunt el mapa, com per exemple fonts, molins, partides, camins etc.

En aquest document es parla molt del molí de la Bardisa i del barranc de la Femosa, recordà que en aquesta data el molí era propietat del comú de la vila de Juneda.

Scala Dei s'interessà molt per aquesta conducció d'aigües cap al seu latifundi del Mas Roig.

El document en qüestió dona molta informació sobre el molí de la Bardisa, la seva bassa i les seves canalitzacions.

6.- EL MOLÍ DE LA BARDISA. LA SEVA CONSTRUCCIÓ I ELS SEUS ESPAIS

Es tracta d'un gran edifici d'una superfície d'uns quatrecent metres quadrats, repartits en dos nivells o plantes, la seva estructura "parets", està feta de pedra més morter de calç, les pedres de la façana són irregulars i certs punts concrets són carreus de pedra molt ben tallada, tant en l'interior com en l'exterior. El terra de l'interior està tot recobert de petites i grans llambordes de pedra.

Primera planta i façanes.

En el primer nivell trobem l'espai on hi havia instal·lat el molí, actualment només es conserva uns fragments de la base de la mola sotana i altres petits ferros de forja que sostenien l'estructura de la maquinària (el molí fou desmuntat en totalitat pels anys 1927-1929). En el centre de la planta trobem un gran pilar de pedra i totxana que sosté l'embigat. Dins d'aquest mateix espai podem observar el molí primitiu del segle XV i la seva ampliació de mitjans del segle XVIII, on encara resten unes pedres al mur que tancava la façana del primitiu espai. S'observa també, en aquesta planta, la primitiva porta tapiada coronada per una impressionant pedra rectangular. Es conserva en bon estat l'espai "petit túnel", per on baixava l'eix de la mola i que comunicava amb la Cacau per on circulava l'aigua que feia moure el rodet. Tot seguint l'espai veiem una altra porta tapiada que comunicava amb un antic corral o hort. Es conserva també l'entrada cap a l'estable dels animals, i al fons les escales de pedra que donen accés a l'habitatge del moliner arrendatari d'aquells temps.

A l'exterior la façana principal es presidida per dos balcons, una finestra i la porta d'accés. Una porta feta de montans de pedra de volta rodona (s. XVIII). El gruix de les parets són de més de mig metre i es pot observar en elles petites marques en baix relleu amb forma de

petites creus. La façana que dona al camí es presidida per un petit rellotge de sol de pedra. A la part inferior de la façana trobem un dels elements més importants d'aquest edifici popular, una volta de pedra que dona accés a l'interior de la Cacau que travessa tot l'edifici.

La tercera part de la façana i última, ja que l'altra està enganxada al mur de l'antiga bassa, podem observar una finestra tapiada amb arcada de maons que donava llum a una cambra, i una altra de petita que formava part de la primitiva cuina (encara s'en conserva actualment alguna part).

Segon pis o nivell.

S'accedeix per unes llargues escales de pedra ben tallades que ens duen a l'antic dis-

La cacau del tunel,
fantàstica arcada
de pedra

L'antiga bassa
de recollir l'aigua

El pou cilíndric de la bassa d'aigua

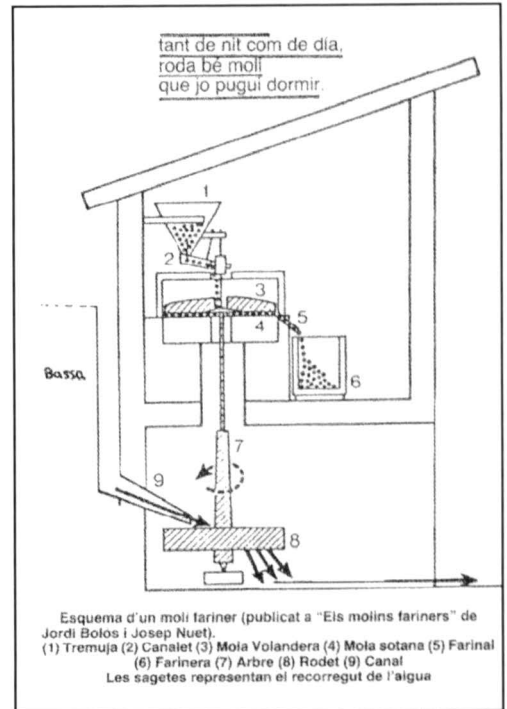
tribuïdor de l'habitatge. En aquest espai es conserva encara la gran pica de pedra de la primitiva cuina, al costat s'observa restes de l'antiga llar de foc.

Gràfic d'un molí

Aquest espai tenia tres habitacions, la cuina i una mena de sala menjador petita, actualment només resta una habitació restaurada amb el seu antic embigat de fusta i de rajola de terrissa; la resta de l'espai és una gran sala sense utilitat.

Festa familiar amb amics l'any 1950

A l'exterior de l'edifici, trobem actualment un petit jardí integrat en l'espai, i el gran mur de

pedra de l'antiga bassa que acumulava l'aigua per moure les moles. Els mur de la bassa com també el profund pou cilíndric de pedra, s'han conservat i restaurat.

La Cacau o túnel com hem mencionat abans, es troba presidit per una arcada de pedra, ja dins l'interior del túnel, la seva construcció és de volta fins a la seva meitat i l'altra part de

grans llambordes de pedra. Era la conducció d'on sortia l'aigua de la bassa.

7.- COM ERA UN MOLÍ EN FUNCIONAMENT

L'estudi d'un molí fariner pot aportar diversos estudis com són: documentals, històrics, geogràfics, toponímics, industrials, arquitectònics, jurisdiccionals, arrendaments, d'economia agrària, etc.

A Catalunya tenim molins inventariats que daten del segle XII al XIX, molt pocs se'n conserven i sols una part d'ells són arquitectònicament interessants, molts d'ells desaparegueren en el record del temps o sols són vestigis, un dels principals motius foren les grans riuades que afectaren les diferents conques o barrancs.

Al llarg d'uns nou segles, l'arquitectura d'aquests casals varià ostensiblement en el decurs del temps i es simplificà molt, suplint-se les voltes de pedra per traspols embigats i les portes d'arcs adovellades per llindes planes de pedra o fusta.

La molta del blat, per tal d'obtenir la farina, ha estat una tasca important des d'èpoques remotes, especialment en els països en que el pa constitueix aliment bàsic.

Els molins fariners estaven instal·lats en sòlids edificis de pedra on hi havia l'obrador on es feia la molta i a sota un o diversos túnels, anomenats carcabà o cacau, en aquest espai hi havia les rodes hidràuliques o rodets. Molts cops, a l'edifici hi havia també, l'habitatge del moliner o arrendatari.

Per a recollir l'aigua del riu i conduir-la fins al molí, hi havia una presa o reclosa i un canal o sèquia. Una bassa servia per tenir una bona reserva d'aigua i per a regularitzar l'aportació del líquid al rodet. Aquesta aportació es feia per mitjà d'una canal inclinada que feia que el doll d'aigua incidís amb força sobre les paletes còncaues del rodet.

L'aigua, després d'haver impulsat el rodet, s'escorria pel carcabà o cacau i retornava al riu o barranc.

Les moles eren dues, la superior o bolandera que girava juntament amb el rodet i l'arbre; i la inferior o sotana, que era fixa. Entre les dues s'introduïa el blat per sofrir la molta; les dues moles eren de pedra, tenien un forat central i unes incisions en forma de petits canals que facilitaven la molta i ajudaven a desplaçar el gra, el segó i la farina obtinguda.

**Al fons
el mur de pedra
de l'antiga bassa**

Les moles estaven situades a l'obrador, que es trobava sobre la cacau, i es trobaven en posició més elevada que el pla de treball on actuava el personal del molí.

El gra era introduït a la tremuja i desde allí passava per un petit canal que el portava al forat central de la mola volandera i es ficava entre les dues moles.

La farina sortia pel farinal i queia en una mena de caixa d'on el moliner la treia per assecat-la. Antigament el transport del gra i de la farina es feia amb sacs carregats sobre animals de bast i posteriorment es feu en carros. Es desconeix quan començaren a ser utilitzats els molins fariners d'aigua però hi ha documents de l'alta edat mitjana que ja en parlen.

Amb l'industrialització i les noves tecnologies, els vells molins d'aigua varen anar plegant. Actualment la majoria dels molins es troben en un estat d'abandó total, en alguns casos, les construccions s'han destinat a altres usos, com per exemple a petites masies o masos, com és el cas del molí la Bardissa.

**Fent pa a l'antic forn,
durant la Guerra Civil**

El molí
als anys 1945-50

8.- BREU CRONOLOGIA DE PROPRIETARIS DE LA BARDISSA.

La documentació més antiga que tenim, data del 1517 i ens parla que el seu propietari era Andreu Ferrer, notari de la vila d'Arbeca. Hem de pensar, que aquest molí ja devia existir al segle XV per la data esmentada i possiblement podia haver estat propietat dels ducs de Cardona, senyors de la Baronia de Juneda. Andreu Ferrer era un dels homes de confiança del duc a la vila d'Arbeca, i aquests molins acostumaven en aquesta època a ser de propietat senyorial - jurisdiccional, segurament Andreu Ferrer el devia comprar al duc o rebre'l per favors prestats ell o el seu pare, com ja parlem al principi, el duc li va deixar una petita herència de diners (cal recordar la troballa que es feu amb l'heràldica dels Cardona en una pedra).

Seguidament aquest molí passà a ser propietat a mitjans del segle XVI al seu fill Miquel Ferrer, doctor en dret, en aquesta època ell el ven als jurats de la vila de Juneda (ajuntament), el qual esdevé fins al segle XVIII - XIX el molí de la vila de Juneda.

Durant el segle XIX, adquireix el molí i propietat la família Guiu - Triquell, comerciants d'oli de les Borges; a finals del segle XIX aquesta família el ven al matrimoni Serra - Bardagi de Juneda (moliners), és en aquesta època que Pere Garsaball i Camí, propietari de les Borges, comença a comprar les diferents finques que envolta el molí. Més endavant el seu fill, Pere Garsaball Riu, compra el molí i edificis annexos més la resta de la propietat, durant els anys 1922 - 1925. Es aleshores que el nom del molí també s'anomena "molí del pom". Després de la mort d'aquest passa al seu fill en Pere Garsaball i Aixalà (durant la guerra civil aquest edifici serveix d'habitatge a religioses i famílies de les Borges).

Més endavant el molí passa a ser propietat de les germanes Pilar i Carme Garsaball i Sans. Actualment el molí de la Bardisa, anomenat també "del pom", és propietat de na Pilar Garsaball i Sans que juntament amb el seu marit en Ferran Segura i Arrufat, tenen cura de la conservació d'aquest edifici històric.

*Agraeixo la col·laboració de Núria Rubinat i Ferrer.
Informació: arxiu familiar*